

Zbirka grčke umjetnosti u Ermitažu

Nataša Nikpalj

Zanemarimo li utjecaje grčke kulture preko Bizanta, zanimanje za antiku počinje u Rusi tek u 17. stoljeću kada pod vlast Moskve dolazi Ukrajina u koju su, preko Poljske, snažno prodirali utjecaji sa Zapada.

Proučavanje antike povećava se napose za vladavine Petra I Velikog i Katarine II. U osamnaestom stoljeću započinje razdoblje klasicizma u ruskoj književnosti i umjetnosti, a uzor mu je zapadnoevropski klasicizam. U to se vrijeme pokušava organizirati i stalno kazalište.

M.V.Lomonosov (1711-1765) uvodi odu kao glavnu pjesničku vrstu. U svojoj odi "Na dan stupanja na prijestolje carice Jelisavete" Lomonosov se obilato služi likovima iz antičke mitologije. Pjesnik o otkriću zlata i srebra u Uralu pjeva ovako:

"I gle, Minerva udara
U vrhove Rifejske kopljem
Srebro i zlato ističe
U svem nasljeđu svojem."

Uralske su planine stari Grci nazivali "vrhovi Rifejski". To je ime i Lomonosov upotrijebio. U toj odi pojavljuju se likovi Marsa i Neptuna, govori se o planini Parnasu i muzama.

Ljepote Rima i stare Helade u svojim pjesmama najviše slavi Afanasij Afanasijevič Fet (1820-1892). Prevodio je Vergilija i Ovidija i bio zaljubljen u antiku. Fet pjeva:

"Na razvodima Helikona
Na ledu lovor nećeš nač.
Zar divljak zna Anakreona?
Zar k čukčima će Tjutčev zač?"

Predstavnik ruskoga klasicistički orijentiranoga akademizma je Anton Pavlovič Losenko (1737-1773). Boravio je u Rimu gdje je crtao antičke spomenike i proučavao antičku kulturu. Njegov "Oproštaj Hektora i Andromahe" jedno je od najljepših ruskih djela s antičkim motivom, a nalazi se u Tretjakovskoj galeriji u Moskvi.

Najvažniji ruski portretist na početku 19. stoljeća Orest Adamovič Kiprenski (1773-1858) također je boravio u Rimu, a antiku je proučavao već prije u Ermitažu.

I slikar Aleksandar Andrejevič Ivanov (1806-1858) za svoga boravka u Italiji proučava antiku i odatle mnogobrojni mitološki motivi u njegovim djelima.

Prošetamo li Tretjakovskom galerijom, najvećom zbirkom ruskih slikara, u pojedinih ćemo zapaziti znatan utjecaj antike.

Na samomu ulazu u Zimski dvorac na postoljima su statue od alabastera, mitoloških uzora: Merkur i Mars Manujlova, Muza Hermana, Vjernost i Pravednost Leppea, Veličina i Obilje Ustinova, te Mudrost i Pravda Terebeneva, dok su na stropu portreti olimpskih bogova. O veličini Ermitaža najbolje govori činjenica da je tu izloženo 2 532 000 izložaka u 350 soba koji prikazuju stremljenja i umjetnička dostignuća najrazličitijih naroda od pradavnih vremena do danas.

U dvjesto godina postojanja muzeja Ermitaž je prerastao iz male zbirke dvora Katarine II namijenjene uskom plemićkom krugu u jedan od najvećih muzeja svijeta.

Posjećuju ga milijuni ljudi iz Sovjetskoga Saveza i cijeloga svijeta koji satima strpljivo čekaju u redovima da bi upoznali ljepotu i bogatstvo umjetnosti bliskih i dalekih naroda. No većina ostaje nesretna što ne može razgledati muzej u cijelosti. Jer, kad bismo se pred svakim izložkom zadržali samo jednu minutu bilo bi nam potrebno dvanaest godina da vidimo Ermitaž. Tako se posjet muzeju obično svršava Goyom, Rembrandtom, Rafaelom, Leonardom, Rubensom i brzim prolazom kroz antički odio. Možda nekoga i privuče koji od mnogobrojnih pogleda staroga, dobrog, plemenitog, mramornog Grka.

U desetak ogromnih prostorija "Odjela umjetnosti i kulture antike" nalazi se bogata zbirka vaza, izrezbarenih kamenova, nakita i terakote, rimske portretne biste i grčke skulpture. Grčka je skulptura, dakako, kao i u većini svjetskih muzeja, prikazana uglavnom rimskim kopijama originala.

Zbirka je razvrstana u ove izložbene cjeline:

Umjetnost i kultura stare Grčke

Umjetnost i kultura antičkih gradova na sjeveru crnomorske obale

Umjetnost i kultura antičke Italije i Rima

Zadržimo se na prve dvije izložbene cjeline.

Umjetnost i kultura stare Grčke (800-100 pr.n.e.)

Umjetnost arhajskoga i ranoklasičnoga razdoblja (800-450 pr.n.e.)

Najstariji izlošci grčke umjetnosti u muzeju glinene su posude iz 9-8 stoljeća. Na posudama su geometrijski uzorci u crnoj ili crvenosmeđoj boji. Ovi ornamentalni uzorci katkad prikazuju geometrijski oblikovane životinje, ptice i ljude. Te posude geometrijskoga stila pripadaju razdoblju rodovskih odnosa i vremenu u kojem su se rađali prvi polisi. Tijekom sedmoga i šestoga stoljeća dolazi do nagloga razvoja Mileta, Klazomene, Roda, Samosa, Atene i drugih. Među njima se razvila živa trgovina, a trgovalo se i sa zemljama Istoka.

Lončarstvo je bilo najrazvijenije. Korintske vaze stila "sagova" bile su glasovite na Mediteranu tijekom 7. i 6. stoljeća.

U Ateni je u 6. stoljeću bio razvijen stil crnih figura, krajem 6. i početkom 5. stoljeća zamjenjuje ga stil crvenih figura.

Neke vaze sačuvale su potpise svojih stvaralaca. U muzeju se nalazi vaza s ovim potpisom: Načinio Hishil, oslikao Epiktet. Na psikteru (ψικτήρ, mjedeni sud za hlađenje pića) oslikanom heterama stoji natpis: Oslikao Eufronije. Eufroniju se pripisuje i glasovita "Vaza s lastavicom" (kraj 6. stoljeća), jedna od najljepših grčkih vaza u muzeju.

Na jednoj vazi stoji neobičan natpis: "Naslikao Eutimed, sin Polija, onako kako Eufronije ne bi nikada mogao učiniti."

Grčka keramika vrlo je raznolika. To su amfore (velike posude za držanje i nošenje vina i vode), hidrije (posude s tri drške za vodu), krateri (posude za miješanje vina s vodom), šalice za piće, lekiti (za držanje ulja), okrugli aribaldi i mnoge druge vrste.

Mala brončana skulptura iz šestoga i početka petoga stoljeća, uključujući statuete mladića i stalak za ogledalo u obliku božice Afrodite, uvode nas u arhajski stil u skulpturi.

Statua Hijacinta koja se pripisuje Pitagori iz Regija pokazuje realističnost grčke skulpture. Hijacint je portretiran u trenutku dok sa zanimanjem promatra let diska.

Umjetnost zlatnoga doba (500-400 pr.n.e.)

Osnovna je tema klasičnoga razdoblja portret atleta. Najznamenitiji kipari ovoga razdoblja bili su Miron, Poliklet i Fidija.

Statua žene i glava šakača u muzeju slični su Mironovim djelima. Bazaltna glava mladića s klasično pravilnim, mirnim licem pripada kiparu Polikletova kruga. Druga su djela istoga kruga torzo atleta i statua Herma.

Fidijina djela slabo su sačuvana tako da je od posebne vrijednosti ukrašena glava Fidijine Atene koju je izradio nepoznati grčki zlatar iz 4. stoljeća. Glava je izrađena od zlata nađena na grobnom humku Kul Oba i čuva se u Zlatnoj sobi Ermitaža. Dva nadgrobna spomenika Filostrata i Teodota (grčki originali) govore nam o klasičnom reljefu u Fidijino vrijeme.

Grčka umjetnost (400-300 pr.n.e.)

Cjelokupni socijalni i politički život u Grčkoj u 4. stoljeću donio je neka nova stremljenja u umjetnosti kojih su najbolji predstavnici Skopas, Praksitel i Lizip.

Nekoliko skulptura u muzeju djela su Skopasove škole. Jedna od njih je i statua Herkula. Junakovo mišičavo tijelo izgleda umorno, a upale oči i napola otvorena usta pridaju tužan izraz njegovu liku.

U muzeju su mnoge kopije Praksitelovih djela, među kojima je i "Satir koji se rve", jedno od najpopularnijih Praksitelovih djela. Tu je i mala mramorna skupina nazvana "Heraklo obara nemejskoga lava". To je smanjena kopija Lizipove brončane skulpture.

Helenističko razdoblje

Umjetnost ovoga razdoblja razvijala se najviše u školama umjetnosti u Aleksandriji, Pergamu i Rodu.

Danas imamo izdvojene primjerke izvornih djela grčke mramorne skulpture, gdjegdje je sačuvano nešto terakote. Terakota statuete izrađivale su se u mnogim grčkim gradovima, a vrlo su bi-

li cijenjeni primjerci iz Tanagre, gdje su proizvođači bili pod utjecajem Praksiteła. Zbirka terakote iz Tanagre iz 4. i 3. stoljeća jedna je od najboljih u svijetu. Figure djevojaka, mladića i djece u odjeći onoga doba pružaju zanimljiv izvor za proučavanje grčkoga načina života.

Gotovo u svim sobama izložene su geme - izrezbareno kamenje. Na dragom kamenju rezbarilo se rukom ili posebnom spravom. Muzej posjeduje lijepu zbirku kameja (drugi kamen s ispupčenim likom). Najljepša je Gonzaga-kameja i jedna od najvećih takve vrste. Na sardonixu su u visokom reljefu urezana dva profila - egipatskoga faraona Ptolemeja Filadelfa i njegove žene Arsinoje. Ta je kameja izradena u Aleksandriji.

Aleksandrijsku školu najbolje predstavljaju Satir i Pastir s janjetom. Takve skulpture bile su obično u kutovima vrtova. Kao primjer škole Pergama mogli bismo uzeti "Glavu umirućega Gala", a škole Roda "Glavu umirućega Odisejeva prijatelja".

Umjetnost i kultura antičkih gradova na sjeveru Crnog mora (7-3.st.pr.n.r.)

1830. otkrivena je ispod groba Kul Obe grobnica iz 4. stoljeća pr.n.e. gdje su nađeni mnogi zlatni predmeti grčkoga podrijetla. Među njima bila je zlatna vaza na kojoj su prikazane figure ratnika i ogrlica s figurama konjanika. Nađeno je i oružje, naušnice, narukvice, ukrasne pločice i drugo. Ti su predmeti izloženi u Zlatnoj sobi Ermitaža kao dio zasebne zbirke grčkog nakita.

Nalazi na području bivšeg Bosporskog kraljevstva

Na groblju "Sedmero braće" blizu Kubana nađeni su grobovi vladajućih klasa iz 5. stoljeća. S gospodarima zakapali su se i njihovi konji. U tim su grobovima nađeni mnogi grčki predmeti.

Izrazito grčki karakter nosi i grob žene na poluotoku Taman blizu Panagorije. U tom grobu nađeno je, između ostaloga, i mnogo posuda za čuvanje ulja, sve djela obrtnika iz 5. stoljeća pr.n.e.. Najljepša od njih je u obliku sfinge; na njoj su se izvrsno sačuvale boje.

U Bosporskom kraljevstvu neobično se štovala Demetra. Na groblju "Bol'saja Bliznica" na poluotoku Taman pokopane su Demetri- ne svećenice. Tu je nađeno mnogo predmeta neprocjenjive vrijednosti. Samo jedna odjeća svećenice bila je ukrašena s dvije tisuće zlatnih pločica. Nađeno je još mnogo zlatnog nakita i ukrasnih predmeta. Oni se, naravno, čuvaju u Zlatnoj sobi Ermitaža.

U Bosporskom kraljevstvu otkriveno je više grobova među kojima bismo još mogli spomenuti onaj u Juz Obi blizu Kerha gdje je nađen antički sarkofag s crtežima plave i crvene boje.

Vrijedno je i nalazište u bosporskom gradu Nifaeumu koji su stanovnici Samosa osnovali u 6. stoljeću pr.n.e. U tom je gradu otkriven grčki hram posvećen božici Demetri. Tu su nađene mnoge terakota statuete, pokali, vrčevi i slični predmeti stranoga i domaćega podrijetla. Na ulazu u hram stajao je natpis: "Ne okaljaj hram!"

U ovom dijelu zbirke nalaze se još i iskopine iz Olbije, mitske kolonije. Taj je grad opskrbljivao Grčku žitom.

U Tauriku Heronesusu blizu Sevastopolja vrše se još i danas iskapanja.

Ne samo da su uz crnomorsku obalu današnjega Sovjetskog Saveza nađene mnoge grčke iskopine, već i sama njihova imena upućuju na grčko podrijetlo. Imena mnogih gradova svršavaju na -pol', što je naravno došlo od grčkoga **πόλις**. To su npr. gradovi Simferopol', Sevastopol', Stavropol', Nikopol', Ovidiopol', Melitopol'. I u imenu grada Herson lako je uočiti grčku riječ **χέρσον** (suhu, kopno).

Rusija je bila trgovački posrednik između sjevernih naroda i Bizanta, Grčke. Varjazi su u Grčku izvezili žito, a uvezili južno voće. Taj je put bio kombiniran, po suhu i po vodi, i vrlo težak za ono vrijeme, tako da jedna ruska izreka kaže: "Iz Varjag u Greki". Mnogi se s ovakva puta ne bi nikada vratili. Mada je Rusija bila samo posrednik, neminovno je ovaj put morao ostaviti tragove na ruskome tlu i donijeti grčke utjecaje.

U samome ruskom jeziku ima podosta riječi grčkoga podrijetla što su dospjele u nj preko Bizanta: od vladavine Svjatoslava Vladimira (980-1015) za kojega Rusi primaju kršćanstvo i tako ulaze u krug bizantske civilizacije, pa nadalje. To je napose očito u crkvenom jeziku. Npr. ruska riječ **стихира** što označava pjesmu u kojoj se slavi neki praznik ili svetac, dolazi od grčke riječi **στῆχος** (**στίχηρα** **στιχος**), zatim u školskom životu često upotrebljavana riječ tetrad' dolazi od novogrčke riječi **τετράδιον**, a znači bilježnica ili riječ trapeza od **τραπέζα**, a znači stol.

I mnoga tipično ruska imena grčkoga su podrijetla. Neka od tih imena udomačila su se i kod nas kao npr. ime Dunja što je skraćeno za Avdotja, a što opet dolazi od grčke riječi **εὐδοκία**. Spomenimo još neka od ruskih imena grčkoga podrijetla: Theofilaktos, Anastazija, Katarina, Aleksandar, Agata, Persida, Fiofilakt, Sofija.

Tražiti antiku u današnjem životu Rusa bilo bi vrlo teško. Proučavanje antike ograničeno je na studij klasične filologije na fakultetima, dakle na uski krug ljudi.

Samo dublje proučavanje svakoga detalja u životu Rusa pokazalo bi latentnu prisutnost antike.

A oktobarska revolucija započela je pucanjem topa s krstarice Aurore. Zar danas itko primjećuje da ona nosi simbolično latinsko ime? A ipak tako se često spominje, milijuni Sovjeta je posjećuju.

U Tolstojevoj kući u Moskvi stoji antička bista.

Rusi su svjesni vrijednosti antike. Prijevodi klasičnih pisaca, literatura o antici brojna je i dobra. A čita se mnogo, vrlo mnogo. Svi čitaju, u tramvaju, autobusu, metrou, liftu, vozeći se na pokretnim stepenicama, čekajući u redu. U ruke dospiju i koji Homer i Vergilije.

Osnovna literatura:

O.Persianova: The Hermitage, Lenjingrad, 1975.

N.Pospelov, P.Šabliovski, A.Zerčaninov: Ruska književnost, Beograd, 1947.

J.Badalić i Nikol Fedorov: Ruska lirika, Zagreb 1939.